

## Summary

*Matveeva Olga. The concept of «honesty with oneself» in the context of individual being (on the material of «Diary» by V. Vynnychenko).*

In the article the specificity of the representation of the concept of «honesty with ourselves» in the context of designing individual model of being in the V. Vynnychenko's «Diary» according to this logic. First, in a crisis of Christianized culture, writer actualized project of «moral liberation», which involves desecration of fundamental Christian commandments. Secondly, artist programmed the alternative project of creating a «new morality» with the idea of «honesty with ourselves», which is seen as a way to restore harmony of human life in the context of relativism and depreciation of the values. Third, V. Vynnychenko connects the idea of «honesty with ourselves» with the concept of «ethics of communism» and philosophy of konkordyzm.

**Key words:** the concept of «honesty with ourselves», the artistic model of individual life, the idea of «moral liberation», the concept of «new morality», the konkordyzm, the «ethics of the communism».

УДК 811.161.2'373

Олена Медведєва

## СТРУКТУРА ОНІМНОГО ПРОСТОРУ ЛІРИКИ ПОЕТІВ ПРИДУНАВ'Я

*У статті досліджуються семантико-стилістичні особливості пропріативів у поетичному доробку митців Придунав'я. З'ясовується смислове та емоційне навантаження онімів, виявляється їх функціональна роль в авторському тексті як сутнісного компонента художньо-образної системи ліричного твору.*

*Ключові слова:* онім, семантико-стилістичні функції, пропріальна лексика, ліричний текст, образна структура.

Сучасні лінгвостилістичні дослідження засвідчують активну увагу науковців до особливостей ідіолекту українських письменників, відтак демонструють їх зацікавлення мовотворчістю того чи того автора як сутнісним маркером самотності індивідуального осмислення та відтворення світу (С. Єрмоленко, В. Лучик, Л. Мацько, О. Пономарів та ін.). При цьому найчастіше спостерігаємо звернення мовознавців до «реконструкції апелювативного шару лексики, залишаючи онімні складники на периферії наукової кваліфікації, що, у свою чергу, зредуковує об'єктивність і переконливість отриманих результатів, оскільки в систематиці ідіостилію письменника, його ментальному лексиконі онімія виступає вагомим компонентом, уособлюючи актуальні для авторської особистості поняття (О. Карпенко) [8, с. 1].

Варто зазначити, що специфіка онімного простору українських митців слова останнім часом стала темою кількох дисертаційних робіт (О. Немировської, А. Соколової, Л. Шестопалової та ін.). На особливий статус тут претендує поетична онімія, що визначила предмет лінгвістичного аналізу в працях багатьох сучасних мовознавців: Л. Селіверстової («Поетоніми Яра Славутича»), Г. Мельник («Онімікон у структурі ідіостилію Є. Маланюка»), А. Лупол («Онімний простір у поезії Василя Стуса») та ін.

Помітною подією в сучасній літературній ономастиці, за словами авторитетного мовознавця в означеній сфері Ю. Карпенка, свого роду «вибухом, ономастичним струсом» стали монографії («Поэтика онима» (1999) і «Теория и практика лексикографии поэтонимов (на материале творчества А. С. Пушкина)» (1999)) та докторська дисертація «Теоретичні основи поетичної ономастики» (2000) В. Калінкіна. У своїх дослідженнях учений переконливо доводить, що в поетичному тексті оніми наділені потужним стилістичним потенціалом. Вони використовуються митцями насамперед із метою створення оригінальних образних стилістичних моделей, тропеїчних структур, отже, виступають естетичними маркерами ідіостилю автора.

Пропріальна лексика в художньому творі формує онімний простір, тобто світ різноманітних власних назв, що іменують предмет реального й навколоземного довкілля. Онімний простір українців, як підкреслює С. Вербич, «формувався протягом тривалого часу. І сьогодні можна розглядати українську онімну лексику крізь призму історії українського народу (для кожної епохи характерний свій специфічний іменник) [2, с. 56].

Аналізуючи онімний простір лірики поетів Придунав'я останніх десятиліть (М. Василюка, В. Виходцева, Т. Кібкало, В. Реви та ін.), що визначила об'єкт нашого дослідження, зауважуємо, що у їх мовній картині світу найбільшою мірою представлена така мікрогрупа онімної лексики, як топоніми. Відомо, що топоніми об'єднують різні класи назв географічних об'єктів – населених пунктів (ойконіми), річок, потоків (гідроніми), вулиць, проспектів (урбаноніми) тощо [2, с. 56]. Саме цей пласт пропріальної лексики сформував не тільки смислове, але й художньо-образне поле ліричного тексту кожного з митців Придунав'я.

Художня мова як маркер індивідуального стилю придунайських митців слова лише недавно почала входити в поле дослідницької уваги науковців. Її загальну характеристику подає у своїй оглядовій статті Г. Райбедюк («Художня мова поетів Подунав'я»). Колоративи як ознака ідіостилю В. Виходцева стала об'єктом вивчення О. Томчука («Колоративи в художніх текстах поетів Подунав'я (на матеріалі творчості Валерія Виходцева)»). Особливості мовотворчості придунайських митців у контексті їх поезики принагідно розглядає М. Бобогло («Художній світ лірики поетів Придунав'я»; «Літературний процес в Українському Придунав'ї: художні тенденції, творчі індивідуальності»). У цілому «науково-лінгвістичне вивчення художньої мови поетів Придунав'я, як, власне, й літературознавче, поки що не має своєї історії, відчутних набутоків, а тому потребує необхідних узагальнень та визначення пріоритетних перспективних напрямків подальшого дослідження» [9, с. 141]. Сьогодні доводиться вести мову про явно виражену нестачу студій щодо вивчення художнього використання поетами Придунав'я власних назв, що, власне, й зумовлює актуальність порушеної у статті проблеми.

Тим часом онімний простір ліричного твору визначає один із сутнісних компонентів ідіостилю кожного з митців Придунав'я, зокрема, природи функціонально-стилістичних особливостей його складників. Вони становлять предмет літературної ономастики, мають у віршах кожного з авторів свою специфіку, що зумовлюється багатьма чинниками, зокрема, генологічною та семантичною структурою тексту, і, безумовно, мірою насиченості онімних одиниць у художньому творі.

У жанровому плані творчість митців Придунав'я репрезентована здебільшого ліричними текстами. Саме ліричний вірш, на відміну від інших родо-жанрових

утворень, найпереконливіше оприявнює взаємозалежність твору та специфіки й оригінальності художньої мови. Кожен із придунайських авторів «має власний художній профіль, улюблені мотиви, домінантні образи. Однак усі вони вводять до сюжетики своїх віршів різні елементи регіонального колориту, котрі переважно постулюють ту чи ту рису авторського «Я» митця. Ця риса вельми помітно зумовлює актуалізацію онімного простору лірики придунайських авторів. У ній найчастіше функціонують назви, для означення яких використовуються номенклатурні слова на зразок місто, село, річка та ін., наприклад: місто (*Ізмаїл, Кілія*), річка (*Дунай*), село (*Першотравневе, Ларжанка*). Істотно, що названі розряди пропріальної лексики у досліджуваних текстах становлять доволі репрезентативний клас онімів і за кількістю, й за частотністю вживання.

Роль онімів у поетичному словнику митців Придунав'я не обмежується властивою цьому прошарку лексики інформативно-вказівною функцією. Йдеться радше про домінування в семантичній структурі їхніх текстів «поетичних смислів» онімів, якщо вдатись до термінології «корифея літературної ономастики» (Ю. Карпенко) В. Калінкіна. За його концепцією, власні назви в художньому тексті вирізняються принциповою динамічністю змісту, емоційна ж насиченість, потенційно притаманна поетонімам, робить власні назви важливим засобом його смислової та естетичної виразності [5].

Лірика поетів Придунав'я яскраво ілюструє основні тези В. Калінкіна. Для потвердження наведемо рядки М. Василюка із його збірки «Серце на долоні бандури» як яскраву художню ілюстрацію, в якій упізнаваний топонім функціонує в незужитій образній структурі: «*Над Придунаєм осінь паленіє. / Замріяна. Блакитна. Золота! / Природа вся красою пломеніє, / Як жінка, що забула про літа!*» [1, с. 17]. В кожному конкретному випадку оніми як засіб відображення локалізованого рельєфу набувають індивідуально-авторського, здебільшого художньо-образного самовираження. Їх ідейно-естетична функція в ліричному тексті переважно пов'язана з апологетизацією краси «Придунаю журавлиного», з відтворенням його неповторних краєвидів: «*В надвечір'ї неозорий / Степ Буджацький догора...*» [3, с. 14]. Топоніми виступають засобами передачі потужної енергетики щемного патріотизму: «*Люби і знай свій рідний край – / Буджацький степ, ріку Дунай...*» [7, с. 15].

Найчастотнішим маркером онімного простору «придунайського» тексту виступає гідронім *Дунаю*. Підвищена частотність різних інваріантів та художньо-образних контекстів, їх відчутна перевага в загальній топонімічній амплітуді текстів свідчать про вагомість для кожного з поетів концепту *Дунай* як символу рідного краю, усієї України. «Географічна належність» втілюється в ліричному самовираженні у яскравих образних асоціаціях: М. Василюк: «*Верби цвітуть на Дунаї, / Сонячні верби старі...*» [1, с. 21]; Т. Кібкало: «*Квітує весела весна на Дунаї / У вербах зелених зозуля кує. / А сонце сміється і сміх його летиться...*» [7, с. 5]; В. Рева: «*...Ось узбережину Дунаю / блищать, як золото, жорства. / Криваве сонце з небокраю / скотилось, наче голова*» [10, с. 15]; В. Виходцев: «*...Від Дунаю до Дністра*» [3, с. 14]. У цитованих та подібних ліричних візіях образ однієї з «найбільших і найважливіших водних артерій Європи» (О. Астаф'єв) виступає виразником експресії самого автора, маркером його внутрішнього духовного світу, ставлення до рідного краю.

Особливістю онімного простору лірики придунайських митців є активне використання відтопонімічних прикметників. В. Горпинич (автор відомого «Словника відтопонімічних прикметників і назв жителів України») в ґрунтовній розвідці «Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімічні прикметники)» (К., 2001)

зазначає, що для творення відтопонімних прикметників в українській мові вживається 11 суфіксів: -ський, -іський, -анський, -енський, -инський, -ецький, -ицький, -ейський, -овецький, -анецький, -инецький. Оскільки їхні значення подібні, то кожен може взаємодіяти з топонімами будь-якої структури [4].

Такий розмаїтий спектр відтопонімної лексики є засобом передачі додаткових семантичних відтінків зображеного. Наведемо кілька з багатьох можливих прикладів, що репрезентують поетичний топос митця, утворений від «придунайського» ойконіма: М. Василюк: «Сонце над містом сяє, / Хвиля дунайська грає» [1, с. 18]; Т. Кібкало: «Люби свій Придунайський край...» [7, с. 15]. Літературний ландшафт «придунайського» тексту, оприявнений головно присутністю онімного простору, визначає тематичні домінанти художнього світу тутешніх поетів. Симптоматичною в цьому сенсі є передмова до колективної збірки «Сповідь серця», що має назву «Слово до читача»: «...наші поети несуть до Вас поетичне слово, настояне на п'яних пахошах Буджацького степу та білопінних квітучих садків, на м'якому плюскоті хвиль сивого Дунаю, на співах птаства заплавного лісу, на особливій блакиті нашого українського неба...» [11, с. 3].

Факультативною властивістю літературної онімії у творчій практиці митців Придунав'я є використання «ономастичних перифраз» (В. Калінкін), що заряджають ліричний вислів особливою естетичною енергетикою: «Дунаю мій, мій Істре блискітливий...», «Земля, прозвана Буджаком / Турецькомовними вустами» (М. Василюк); «сивий Істре-Дунаю» (В. Виходцев); «... на березі Дунаю виріс Сміл...», «Такий сучасний Вавілон – / наш придунайський регіон» (В. Рева). Нерідко для увиразнення образності автори вдаються до найрізноманітніших стилістичних засобів, наприклад, колоративів: «сивий Істр-Дунай» (В. Виходцев); «блакитний Дунай» (Т. Кібкало); «голубий Дунай» (В. Рева).

Отже, своєрідні «поетичні прийоми» з використанням топонімів виступають у ліриці придунайських митців слова не лише будівельним матеріалом конкретної текстової структури. Вони відіграють особливу, «надбудовну», художньо-образну, естетизуючу роль [5], тому є моделюючим компонентом художньо-образної системи ліричного твору.

В онімному просторі лірики поетів Придунав'я репрезентативний розряд онімів визначають також антропоніми. Поступаючись топонімам за кількістю вживань, вони все ж відіграють важливу роль в увиразненні загальної концепції їх творів. У семантичній структурі антропонімікону придунайських авторів (переважно антропоніми на позначення реальних осіб – українських митців слова та культурно-громадських діячів: Г. Сковороди, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Грушевського, В. Стуса, І. Світличного, М. Руденка, М. Вінграновського, Б. Олійника та ін.) втілено, з одного боку, лінгвоментальну специфіку художнього дискурсу, з другого – сутнісні аспекти ідіостилію кожного з поетів. Їх ретельне дослідження в загальному контексті мовотворчості кожного з митців Придунав'я становить одну з перспективних ліній вивчення й осмислення їх творчого доробку як всеосяжного та самобутнього естетичного феномену.

### Список використаних джерел

1. Василюк М. Д. Серце на долоні бандури / М. Д. Василюк. – Ізмаїл : СМІЛ, 2005. – 64 с.

2. Вербич С. О. Сучасна українська онімна лексика : функціональний аспект / С. О. Вербич // Вісник НАН України, 2008. – № 5. – С. 54-60.
3. Виходцев В. П. Дзвони вічного добра : [поезії] / В. П. Виходцев. – Ізмаїл; Кілія, 1998. – 104 с.
4. Горпинич В. О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники) / В. О. Горпинич. – К. : Довіра, 2001. – 527 с.
5. Калинин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.
6. Карпенко Ю. О. Феномен Валерія Михайловича Калінкіна / Ю. О. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/KARPENKO\\_060406\\_1.pdf](http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/KARPENKO_060406_1.pdf) ).
7. Кібкало Т. О. Дві мови – два крила / Т. О. Кібкало. – Ізмаїл : СМІЛ, 2005. – 64 с.
8. Лупол А. В. Онімний простір у поезії Василя Стуса : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. – українська мова / А. В. Лупол. – Одеса, 2011. – 19 с.
9. Райбедюк Г. Б. Художня мова поетів Подунав'я / Г. Б. Райбедюк // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2006. – Вип. 21. – С. 141-146.
10. Рева В. А. Добро заволодіє світом : [поезія] / В. А. Рева. – Ізмаїл : СМІЛ, 2007. – 200 с.
11. Сповідь серця : [збірник віршів районного літературного об'єднання «Дунайська хвиля»]. – Харків; Ізмаїл, 2010. – 144 с.

### Summary

***Medvedeva Olena. The structure of the onymic space of poetry of the Danube Region.***

The article explores semantic and stylistic appropriation characteristics in Danube area creators' poetic tweaking. The onyms' semantic and emotional meaning is revealed also as their functional role in author's text as an essential component of literary-figurative system of lyrical work.

**Key words:** onim, semantic and stylistic functions, appropriation lexicon, image-structure.

УДК 811.161.2 : 316.454.52

Ярослав Мельник

### **НЕПРАВДА, ОБМАН У СЦЕНАРІЯХ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ)**

*У статті розглядаються такі категорії як неправда, обман, брехня та їх етнокультурні та комунікативні особливості в українському дискурсі. На матеріалі української народної пісні відстежується спектр варіативного вживання цих категорій та експлікація ними української мовної картини світу.*

*Ключові слова:* комунікація, комунікативна традиція, народна пісня, неправда, обман.

Лінгвокультурологія та комунікативна лінгвістика впродовж останніх десятиліть обрамились та виокремились у самостійні напрями сучасної гуманітарної науки. Очевидним є те, що в наш час на завершальній стадії знаходиться процес формування власних методології, наукової парадигми. Ці напрямки формувались тривалий час – з середини ХХ ст. Наріжними каменями лінгвокультурології та комунікативної лінгвістики стали психолінгвістика, культурологія, неориторика, соціолінгвістика та